



Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

GRADE 12

SEPTEMBER 2010

SESOTHO PUO YA LAPENG – PAMPIRI YA 2

SESOTHO HOME LANGUAGE – PAPER 2

MATSHWAO: 80

NAKO: 2½ dihora



Pampiri ena e na le maqephe a – 12.

ELA HLOKO:

1. Pampiri ena e na le dikarolo tsa A, B le C.
Potso ya 1 e a tlama.
2. Karolong ya A araba Potso ya 1 le tse ding tse pedi.
3. Karolong ya B araba potso e le nngwe; ya tse kgutshwane KAPA ya moqoqo.
4. Karolong ya C araba potso e le nngwe; ya mofuta o sa o kgethang
karolong ya B.
5. Araba dipotso tse **HLANO** ha di le kaofela.
6. Badisisa ditaelo karolong ka nngwe.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1**

**Hopola hore thothokiso ena e a tlama, hape ha se e rupelletsweng.)
Bala thothokiso e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse botsitsweng**

MMETLA KGOLA

Ke bao baahisane ba eya Leribe,
Leribe la Basotho batho-batle,
Ba fihla ba tshwere mephekapheka,
Mephekapheka ya mangolo-thuto,
Thuto seamohelwa ditjhabeng,
Tjhaba tsa mefuta le mebala.

Wa horeng a botsa a ikgakanya,
A ikgakanyetsa batsamai, baja-noha,
A re: Le re le tloswa keng mahabo lona,
Hleka ha le tsebe mmetla kgola...?

Ba boledisa tlala – e, bo, sekoboto,
Boiphihlelo mesebetsing ba be bo tsepame,
Ramosebetsi a se ba tsebe hohang!
A re ba ithute maele: Mmetla kgola...

Ke bao ba fetola mehlala ho leba Kei,
Teng ba fumana ba habo bona ka mmala,
Ba bua leleme ba kopanya puo,
Mme ba qala ho utlwisisa... Mmetla kgola...

Ba tshwara a hodimo marapo,
Ba a fasetsa hore ho kgaohe,
Ya nna ya ba: Mehahabo rona ya re thusa banna,
Efela maele a tjho: mmetla kgola...

Fatshe la bojaki la feta la habo bona,
Melata ya boledisa lefatshe monate,
Beng ba le paka bosula,
Maele ke ao Basotho – mmetla kgola

- 1.1 Qetella maele ana: Mmetla kgola (1)
- 1.2 Qolla mola (o qotse) o nang le sejura, o be o hlalose hore mosebetsi wa yona ke ofe. (2)
- 1.3 A ko re qa qa mookotaba ka bokgutshwane. (3)
- 1.4 Ho ya ka wena, na ebe mmetla kgola e lokile? Hobaneng o realo? (3)

1.5 Mephekapheka ya mangolo-thuto” ke (kgetha):

- A Mangolo a pakang moo motho a ithutileng teng.
- B Mangolo a tlhaho le kolobetso.
- C Mangolo a pakang moo motho a kileng a sebetsa teng.
- D Ditokomane tse pakang thuto e batsi eo motho a e fihletseng.

(1)
[10]

Araba potso tse pedi fela ho tloha ho potso ya 2 ho ya ho potso ya 4.

POTSO YA 2

Bala thothokiso, o nto araba dipotso tse e latelang:

Phiri sa tswelopele [Lekitlane, T.]

- 1 Boinotshing ha o iketlile kobo o e qhwaholotse,
- 2 O le mong maikutlo o a tebisitse,
- 3 O ke o ipotse potsothata mahlokakarabo,
- 4 Potso e batlang dirutehi ho e leka,
- 5 Hoba baithuti e ba ngwahisitse dihlooho,
- 6 Ba qetella ba le mafatla hlooho di bodile.
- 7 Feela karabo le pela yona ho sa fihlwe.
- 8 Ekaba ke sefe phiri sa tswelopele?
- 9 Ena ha se potswana ke potsohadi,
- 10 Ena potso hara dipotso e ka sehlohong,
- 11 Ho yona selei se kgitla lejwe ho ditsebi,
- 12 Bahlalefi ba a e kwekwetlisa e a ba tabola,
- 13 E ba ngamola dihlooho ba sitwe ho utlwisisa.
- 14 Ena qaka nna ke e lohetse leano,
- 15 Ka lona ke dumela ke e fentse,
- 16 Etswe nthwa motho ha e hlole motho’
- 17 Le ya meleko motho o ke a e hlole,
- 18 A e fenye motho a sa lebella.
- 19 Boinotshing moo o leng mong,
- 20 Itshebele taba ya hao e be pinyane, sephiri,
- 21 Ipolelle thutong o rata ho tswela pele,
- 22 O hlole bohle le ba takilweng diphatleng.

Sekaseka thothokiso e ka hodimo ka ho qolla **makgabane** (dihlomo tsa ho manolla thothokiso) a **mararo** fela, o be o hlalose mosebetsi wa makgabane ao.

Hopola hore ke mofuta wa potso **e telele**, e ngolwang ka tsela ya **moqoqo**.

[10]

POTSO YA 3

Bala moqotso o latelang, ebe o araba dipotso tse itshetlehileng ho wona le ho thothokiso ka kakaretso:

Kodiamalla [Lephallo, T.]

1. Boko sa phohomela sa hlaba hodimo,
2. Boko sa lopalla sa kena ha Modimo
3. Meokgo ya keketla fahlehong tsa batho,
4. Keledi tsa rotha marameng a bana ba batho,
5. Masodi a maswabi a iphetola melatswana,
6. Kgapha tsa tsharelo tsa iphetola diphororo.

7. Motseng ke lehlanahlana la motimahlaha,
8. Motseng ke lepatlapatla ho mathwa patlaka,
9. Hodimo sebakeng ke lepiipi pehi e hlahile kae?
10. Lapeng ho wele natla sa dinatla,
11. Lapeng ho wele poho ya dipoho,
12. Ho wele tshiya ho wele pilara.

- 3.1 Fana ka mofuta wa thothokiso. Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)
- 3.2 Ke seboko sa eng seo ho buuwang ka sona? (1)
- 3.3 Melathokong ya 10, 11 le 12 ho sebedisitswe (etsa kgetho):
- A tatolano
 - B thehello, neheletsano, selatediso le phetapheto e rapameng
 - C phetapheto ya mantswe le modumo
 - D Bobedi B le C di nepahetse. (1)
- 3.4 Lapatlapatla (mol. 8) ke la eng? (1)
- 3.5 Fana ka mokgabopuo o melathothokisong ya 7, 8 le 9. (1)
- 3.6 Qolla mokgabopuo/sekapuo melathothokisong ya 1 le 2. (1)
- 3.7 A ko qolle melemo e mmedi ya senatla seo ho buuwang ka sona. (2)

[10]

POTSO YA 4

Bala thothokiso, o ntano araba potso (e telele) e e latelang.

Raleqheka [Ntsane, K.E.]

“Nkadime le tuku mosadi,
Seshophe a tla mphete a sa tsebe’
A hakanya hore ke Mannyeo hantle,
Bommannyeo rumo le a ba nena.”

Tedu tsa Raleqheka tsa senya reme,
Tsa senyetsa Raleqheka a sa phonyohile.
Monna direng a eketsa ho atamela,
A eketsa ho fothakela mosadi e se mosadi.

Qoqa ka mookotaba wa thothokiso ena “Raleqheka”, o bontshe ka moo
mmuuwa a ileng a latela lebitso lena ka teng.

(10)
[30]

KAROLO YA B: NOBELE/PADI

Araba potso e le NNGWE karolong ena. Karolo ena e na le dinobele/dipadi tse pedi, Mme (Maake, NP) le Botsang Lebitla (Maphalla, KPD). Hopola hore ha o kgethile mofuta wa dipotso tse kgutshwane (kapa e telele) karolong ena, o tla tlameha ho fetola mawa karolong ya C.

POTSO YA 5

Maake, NP. **Mme.**

Bala moqotso o latelang, ebe o araba dipotso tse o latelang, o ntse o hlokomela hore dipotso di akaretsa buka ka bophara:

“Le ntlhalosetsa eng? Nna ha ke tsebe Mmateboho a na le mme, le hona ya ntseng a dula lapeng mona. Ke mehlolo ntho eo ke e utlwang. Kapa ke ntse ke lora na? Haeba ke toro, ke mpe ke phaphame, ho seng jwalo...”

“Butle hle, ntate, butle Mofokeng,” ho se ho bua mme e mong, ya bitsitsweng ke lerata ka phaposing eo bomme ba neng ba le ka ho yona. “Ha o kene keng wa dula fatshe, bakeng sa hore o eme monyako?”

“Ka nnete mehlolo ha e fele lefatsheng. Motho ekare a kgutla mosebetsing, a tsamaile ho se motho ya kulang, a kgahlanyetswa ke taba tsa hore ho na le mme ya hlokahatseng? Ke ne ke ntse ke re ngwana enwa o a lora, athe o bua tsona.”

“Ha re kene o dule fatshe, moreso,” ha realo ntate Masodi.

“Ho lokile, empa ha ke utlwisise ho hang hore ke mang enwa ya hlokahatseng. Mohlomong ke tla phaphama borokong bona boo ke bo robetseng. Ke ntse ke re ke tswa mosebetsing, athe ke ntse ke robetse ke lora...”

- 5.1 Ke mang ya hlokahatseng? (1)
- 5.2 Pherekano e bakwa ke eng mona? Hlalosa ka botlalo. (3)
- 5.3 Ka bokgutshwanyane, hlalosa kgohlano e bileng teng ka lebaka la ditaba tsena tse qotsitsweng. (6)
- 5.4 Ka dintlha tse **tharo** tse tsheheditsweng ka buka, hlalosa hore Mofokeng ke motho ya jwang. (6)
- 5.5 “Haeba ke toro, ke mpe ke phaphame, ho seng jwalo...”
 - 5.5.1 Na o ne a lora? Tshehetsa. (2)
 - 5.5.2 Na tshoso e ka hodimo, le ha e sa hlaloswa (“...ho seng jwalo...”) e ile ya phethiswa? Tshehetsa. (2)
- 5.6 Na ho boloka lekunututu ho qabanya batho kapa tjhe? Araba o ikamahantse le moqotso o ka hodimo le ditaba tsa pale kaofela. (5)

POTSO YA 6

Maake, NP. **Mme.**

Bala moqotso o latelang, o nto araba potso e telele e o latelang:

Ha wa ho reng a ne a ka botsa hore motho enwa ha a bitswa Mme tjena bitso la hae hantlentle ke mang, ke wa ha mang, o tswa kae, ha ho motho ya neng a ka e araba potso eo.

Lokodisa tshebediso ya **teketliso** pading ena, o shebisise **katleho** ya yona ho bolokeng lekunutu la Mme.

[25]

POTSO YA 7

Maphalla, KPD. **Botsang Lebitla.**

Bala moqotso o latelang, ebe o araba dipotso o ntse o elellwa hore dipotso di bukeng ka bophara:

E ne e le ha hora ya leshome le metso e mmedi ha koloi ya moruti Moshebi e emisa ka ntle, lebaleng. Tsietsi a mmona, a ba a matha ho ya mo kgahlametsa. O ne a thabetse ho bona moruti Moshebi. Ka pelong a ntse a re: “Kajeno ke tla botsa moruti.” O ne a rerile ho tla botsa moruti qaka yane ya lebitla le botswang. Qaka eo e ne e ntse e duma ka hloohong ya hae. Na lebitla ke ntho e ka botswang? Na lebitla le ka arabela ha le botswa?

Ke moo Mmadibakiso a ileng a hlaha monyako ho tla kgahlametsa moruti. Ke moo a ileng a hla a bolella Tsietsi hore a yo bapala le bana ba bang, a tlohele ho fothakela ntate moruti.

- 7.1 Nnete kapa mafosi? Moruti o hlile o etetse Kotsi le lelapa. Tshehetsa ka lebaka. (3)
- 7.2 Ha ho ntse ho thwe Tsietsi a botse lebitla, ho hlile ho bolelwang? (3)
- 7.3 Lebitso le leng la Mmadibakiso ke mang? (1)
- 7.4 A ko hlalose botho (sebopeho/semelo) ba Mmadibakiso ka bokgutshwane. [Dintlha di be **tharo**.] (6)
- 7.5 “Dikano ke ntho e boima, e lokelwang ho hlokomelwa, le ho boulellwa ka mehla.”
 - 7.5.1 Dikano tseo moruti a buang ka tsona di ka hlaloswa hangata ha di lebiswa ho yena moruti. A ko hlalose tse **pedi** feela. (2)
 - 7.5.2 Ho ya ka seo Tsietsi a se jwetsitsweng, moruti Moshebi o tlilo etsang? (2)
- 7.6 Mohanuwa ke leseaqheme (molotsana/leqitolo). O itshetlehile ka buka, pepesa botho bona ba hae ka dintlha tse **tharo**. (6)

- 7.7 Sebetle sa Tsietsi (ho ba mohale ha hae) se feteleditswe. Paka tsena ka dintlha tse **pedi**.

(2)
[25]

POTSO YA 8

Maphalla, KPD. ***Botsang Lebitla***.

Bala moqotso o latelang, o o lokisetsang ho araba potso e telele.

“Nna ke elellwa eka mathata a Tsietsi wa batho a se ntse a qadile. Wena o reng?”

Nna ke a utlwa ke a tshaba.”

Mosotho o re **bitsolebe ke seromo**. Hlalosa maele ana o ikamahantse le bophelo ba Tsietsi pading ena.

[25]

KAROLO YA C: TERAMA/TSHWANTSHISO

Araba potso e le NNGWE karolong ena. Karolo ena e na le ditshwantshiso tse pedi, *Haeso Mafotholeng* (Teleki, CJ) le *Seyalemoya* (Moeketsi, RH – mohlophisi). Hopola hore haeba o ne o kgethile mofuta wa potso e telele (kapa e kgutshwane) karolong ya B, karolong ya C o lokela ho fetola mawa.

POTSO YA 9

Teleki, CJ. *Haeso Mafotholeng*.

Bala moqotso o latelang, o ntano araba dipotso tse itshetlehileng moqotsong le ho tshwantshiso ka bophara.

Mapetla: *Ha a tshwanela ho phela hamonate. Hona ebe Pitso o nahana hore yena ke mang? Nxa, o nahana hore dijonyana tseo tse monate o tla di ja ho ya ho ile? Le letho. Taba eo e ke ke ya etsahala. Pitso o lokela ho ja papa phaate, kapa a e shabelle ka sepaile jwalo ka rona. Ditulonyana tsane tsa disoufa di tla mo timella. Ke thabile hamper ha e le mona boNgatane ba sebeditse senna. Ke tla lokela ho nyolohela ka loting ka kwana ho ya lata moriana o tla theola Molefi setulong sa hae, le hoja ke sa tsebe hore na ke tla nyoloha jwang. Banna ho hloka pere ha tla ha nkgola...*

- 9.1 Bolela bahlankana ba thusang Mapetla ho loya Molefi. (2)
- 9.2 Ke ofe molemo oo ba shebileng ho o una ka ho thusa Mapetla? (2)
- 9.3 Maele a reng: "Manganga a ja monga ona" o ka a bapisa jwang le ditaba tsa Molefi? (2)
- 9.4 Ha tshwantshiso ena e fela, na mongodi o atlehile ho kgotsofatsa ditebello tsa mmadi ho ya ka wena? Hobaneng o realo? (3)
- 9.5 Hlalosa semelo (botho/sebopelo) sa Mapetla ka dintlha tse **tharo**. (6)
- 9.6 Mokgopi wa dibapadi tse semelo se hohelang ke (kgetha):
 A Mapetla, Ramafothole, Ngatane
 B Jwalane, Montsheng, Morongwe
 C Takadimane, Montsheng, Disebo
 D Mojabeng, Mofammere, Ngatane (1)
- 9.7 Molefi o phethoha ka koloi. Ke hobaneng ha re nahana hore ketsahalo ee e fehlilwe ka meriana? (2)
- 9.8 Bolela mehlala e meraro ya ditshupo tsa katleho ya Molefi, e sa batlweng ke Mapetla. (3)
- 9.9 Ke dife ditumelo tse lwantshanang moo? Fana ka lebaka/tshehetso. (4)

POTSO YA 10

Teleki, CJ. *Haeso Mafotholeng.*

Bala moqotso o latelang, o lelekelang potso e telele.

Molefi: *Ha ke tlike hae tjena, ke tletse ho le bolella hore ho hang ha ke sa batla ho nyala Montsheng. Ke rerile ho ...*

Takadimane: *Molefi monna heso, o se ke wa ba wa leka ho bua ka ditaba tsa mofuta ona!*

Qhaqholla tshwantshiso ena ka ho latela dintlha tse latelang tse bopang poloto:

10.1 Tlhekelo

10.2 Sesosa (ketsahalo/diketsahalo tse qalang ditaba le morusu/kgohlano)

10.3 Sehlohlolo

10.4 Mothipoloho le sephetho/qetelo

[25]

POTSO YA 11

Moeketsi, RH (Mohlophisi). *Seyalemoya.*

Bala seratswana, o nto araba dipotso tse se latelang, o ntse o elellwa hore dipotso di akaretse tshwantshiso kaofela (e seng moqotso feela):

MOREMI: *Oo, ke se ke le monna towe kajeno? Hona ke nna ke seng ke o tonela mahlo ha ke o botsa taba tsa ngwana hao? Le tla tjhaba le sethoto, ke tla ba monna towe hantle!*

DINEO: *Jwale nna o lebeletse hore ke etseng, kapa ke reng Moremi?*

MOREMI: *Ke re na ngwana eo wa hao ke yena ya kwalang mamati a sepetlele na? Ke mang ya kokotang moo? A ko shebe, Dineo.*

MMANTWA: *Hei mme, le wena potso tsa hao! Ebile o mphile lekgolo la diranta ke lena, a re ke tlo o neha lona.*

DINEO: *Jo nna, nna wee! Ke a leboha moradinyana wa ka. Jwale mokgwenyana yena o ntsebeletse kae ha a bile a mpha tjhelete e kalekale?*

11.1 Ha Dineo a re Sefako ke Fako, hoo ho bitswang?

(1)

11.2 Ke efe ketsahalo o ka e qollang ho bontsha ha Moremi a kgathalletse motlhatlehi wa hae?

(1)

- 11.3 Moradi wa Moremi le Dineo ke mang? (1)
- 11.4 Batswading baa ba babedi, ke ofe ya nang le kgodiso e ntle? Hobaneng o nahana jwalo? (3)
- 11.5 Na ntlhakemo ya hore monna Mosotho o lokela ho ba le leebana la ho ithabisa ka ntle e nepahetse? Hobaneng o realo? (3)
- 11.6 Ke efe ketsahalo e bakang kgohlano tshwantshisong ee? (2)
- 11.7 Ke eng e re bontshang hore setswalle sa Moremi le sefako se ne se se matla ha kaalo? (2)
- 11.8 Dineo ke motho ya jwang (k.h.r. sebopeho kapa botho ba hae ke bofe)? (6)
- 11.9 Ke eng e re bontshang hore moradi o ne a sa mamele ntatae? (2)
- 11.10 Ha o nahana, setswalle sa Moremi le Sefako se ntse se tla tswela pele? Hobaneng o realo? (4)
- [25]**

POTSO YA 12

Moeketsi, RH (Mohlophisi). **Seyalemoya.**

MMALERATO: *Ke tla leka, empa qeba lena le ka hare ho nna lona o keke wa le bona. Le ha o ka rata.*

Hantlente Mmalerato o tshwenngwa ke eng? A ko thale o penya e le ha o re hlakisetsa hore mosadi enwa wa batho:

- 12.1 O jewa keng? Hlalosa ka botlalo.
- 12.2 Monna wa hae o mo thusa jwang?
- 12.3 Ha o ne o le yena o ka be o rarollotse bothata boo jwang? **[25]**

MATSHWAO KAOFELA: 80